

Trencsényi László

AZ „ABSZOLÚT PEDAGÓGUSOK” ÉLETPÁLYÁJÁNAK NÉHÁNY TANULSÁGA

DOI: <https://doi.org/10.32558/abszolot.2021.1>

Több ízben adott már a Kiss Árpád Műhely információt az „abszolút pedagógusok” köréről gyűjtött tapasztalatairól, gondolatairól – joggal feltételezván, hogy a magyarországi (közép-európai) és 20. századi értelmiség történetének jellegzetes jelenségéről van szó. Ebben az időben – vélekedésünk szerint – „kritikus tömege” jelent meg a nevelésügyi közéletben azon személyiségeknek, akiknek munkásságában jelentős mind a *kettős köitődés* (valamely tudományhoz, művészeti kifejezőmódhoz, mind a széles értelemben vett neveléshez-oktatáshoz). A szóban forgó, jelentős személyiségek, alkotók és közvetítők *mindkét* munkásságukban alapvetően teljes integrációban érvényesülő „pályoldalón” kiemelkedően jelentőset alkottak.

Emlékeztetünk egy korábbi – mondhatni a Kiss Árpád Műhelyben munkahipotézisként elfogadott és alkalmazott definícióra. Eszerint: „Abszolút pedagógus az a személyiség, aki többoldalú kiemelkedő tehetségét az oktatás – nevelés területén bontakoztatja ki. Tevékenységében a pedagógia sajátos művészeté, a képességek összművészetévé válik. Az abszolút pedagógus a maga minősített és nyilvánosan bizonyított képességeit a pedagógiai médiumában valósítja meg. Választása nem a történelmi fordulatok kikényszerítette kompromisszum, de szabad elhatározás az önmegvalósításra. Ez a meghatározás definíció szerint előfeltételezi, hogy az abszolút pedagógus jelentős önálló alkotói tevékenységgel rendelkezzen, és hogy a pedagógiai és az értelmiségi alkotás harmóniában álljon egymással. Az abszolút pedagógust az önálló alkotói tevékenység magas szintje választja el a kísérletező és újító pedagógusok ugyancsak kiemelkedően fontos többi csoportjától.

Az abszolút pedagógus pedagógiájának középponti eleme a világszerűség. Mindig egy egész világot közvetít a tanuló számára, amely a tudásoknak és magatartásoknak más és más elemekből összetevődő konkrét együttese. A világszerűségen, a világ egészben való megjelenítésének képességén alapul az abszolút pedagógus mindennapokban is átéltető karizmája.

Az abszolút pedagógus a tudás és a művelődés egyetemességét a maga módján viszi be a gyermekek világába. Abszolút pedagógiai gondolat, hogy a társadalmi felszabadításnak feltétele a gyermek felszabadítása. A társadalom felszabadítása és a gyermek felszabadítása sokszorosan áthatják egymást.

Meggyőződésünk, hogy az abszolút pedagógusok életművének feltárása és e csoport egyre elmélyülő kutatása erőteljesen át fogja írni a pedagógia történetén kívül a huszadik század magyar eszme- és kultúrtörténetét is” (KISS–HUDRA, 2016).

A Műhelyben több éve alatt sorra került beszélgetéseken, a jeles személyiségek életútját elemző, bemutató vitaindító előadások tapasztalatai nyomán került fókuszba az a harmincnál is több személy, akiknek munkássága alkalmasnak bizonyult e jelenségvilág leírására. A névsor természetesen bővíthető, jelen összetételében sem a „teljesség” elérését célozta, a mintavétel az elméletalkotáshoz elemi módon szükséges személyek összességét tartalmazza. A műhely tagjainak informális beszélgetésein, „ötletrohain” választódtak ki az „első” (a műhely névadójának megfelelően az ő centenáriumaéhoz kötődően először Kiss Árpád és körének tagjai közül), ehhez hólabda-szerűen gyűltek új és újabb nevek és pályák.¹ A körvonalazódó abszolút pedagógusi kör gyarapítása során – főként a munka későbbi periódusában – tudatosan kerestünk olyan új és új szakmai területeket, melyek az első, úgymond csaknem spontán módon létrejött körből jóformán kimaradtak (orvoslás, képzőművészet, színházművészet, mérnöki pálya stb.)² A műhely több tagja képviselte azt az elvet, hogy a női nem képviselői arányosan jelenjenek meg a mintában (e szempontot is próbáltuk érvényesíteni).³ Azt kell gondolnunk, hogy a kiválasztott több mint harminc életút, ha nem is reprezentatív minta (s további gazdagítás is bizonyára elképzelhető), mégis alkalmas arra, hogy szabályszerűségekre hívjuk fel a figyelmet, egyben kedvet

---

¹ A gondolkodás során fokozatosan elkülönült az *abszolút pedagógusok* köre a 19. század nagy *polihisztoraitól* (akiknek a „több diskurzusban” való magas szintű megközelítés jóformán magától értetődő volt (Arany Jánostól Kiss Áronon át Eötvös Józsefhez és Eötvös Lorándig, Jedlik Ányosig). De körvonalazódott különbség a tudásközvetítésben kimagasló ún. *mestertanárokról* jelenségvilágától is (például Óveges József, Vermes Miklós, Rátz László). Természetesen az „elkülönítés” nem természettudományos módon egzakta. Érzékeny átmenetek is lehetnek. Más esetben az életút egy adott meghatározó „történelmi pillanata” volt a besorolás oka (például Szent-Györgyi Albertet, Báthory Zoltánt, Ádám Györgyöt is oktatáspolitikusként, neveléstudományi közéleti személyiségként is jelentős életrészekük okán vontuk az elemzés körébe. Ugyanígy érzékeny határesetet képeznek azon személyek, akik *tudósként is* a pedagógiát művelték (például Kiss Árpád), ám az interdiszciplinaritás elvszerűen követett magas szintjén. Vagy felvetődhet Vajthó László életművének elhelyezése is. A kiváló irodalomtanárnak diákjaival megvalósított könyvkiadói munkássága színezi át az életművét túl a „mestertanári” minőségben.

Fontosnak tartjuk jelezni, hogy a nevelői-oktatói-tudásközvetítői elszárást a lehető legszélesebben értelmeztük – éppen a „hólabda” módjára gyarapodó esetpéldák nyomán –, természetesen terjedt az ki a felnőtteképzésre, közművelődésre (népművelésre) egyfelől, (például a teljes pályaképből jóformán eltűnik, számunkra mégis fontos például Pető András fiatalkori bécsi találkozása a műkedvelő színjátszással) a médian át érvényesülő modern kultúrákötvetési elköteleződésig másfelől (több abszolút pedagógusnak volt fontos, tán alapvető médiuma a rádió, például Benedek Marcellnek, Szabolcsi Bencének, Ujfalussy Józsefnek) (KISS–HUDRA, 2016).

² Az „első körbe” vont abszolút pedagógusokról a Magyar Pedagógiai Társaság összefoglaló tanulmány-, és visszaemlékezés-kötetet adott ki 2016-ban.

³ Elvi szintű döntés volt a kiválasztás során, hogy még élő vagy nem régen lezárult életmű ne képezze elemzés tárgyát (miközben nyilván az olvasóban is felmerül egy Snétberger Ferenc, iskolaalapító muzsikusként vagy a kutatás lezárása után elhunyt koreográfus-pedagógus Foltin Jolán neve).

teremtünk további kutatásokra, az általunk kidolgozott szempontok alkalmazására 20. századi életutak, sorsok, pályák elemzése során.⁴

A kutatás két szakaszának lezárása (2020) után az alábbi életművek kínáltak elemzésre. Túl az egyes életműveknek speciális szempontjaink szerinti elemzésén, az abszolútpedagógus-jelenség egyre árnyaltabb értelmezésén feltételeztük, hogy tanulssággal szolgálhatnak az életrajzi adatokból elvonható következtetések is.^{5, 6}

Íme a lista 2019 végén 32 fő:

Ádám György (1922–2013)	Kovács Máté (1906–1972)
Bálint Alice (1898–1939)	Magyar Imre (1910–1984)
Barcsay Jenő (1900–1988)	Nádasdy Kálmán (1904–1980)
Báthory Zoltán (1931–2011)	Pattantyús-Ábrahám Géza (1985–1956)
Benedek Marcell (1885–1969)	Pető András (1893–1967)
Burchard-Béla Erzsébet (1897–1987)	Pólya György (1887–1985)
Dienes Valéria (1879–1978)	Rényi Alfréd (1921–1970)
Domokos Lászlóné (Löllbach Emma) (1885–1966)	Rényi Kató (1924–1969) ⁷
Faragó László (1911–1966)	Sík Sándor (1889–1963)
Hermann Alice (1895–1975)	Szabolcsi Bence (1899–1973)
Karácsony Sándor (1891–1952)	Szent-Györgyi Albert (1893–1986)
Kiss Árpád (1907–1979)	Ujfalussy József (1920–2010)
Kodály Zoltán (1882–1967)	Varga Domokos (1922–2002)
Kokas Klára (1929–2010)	Varga Tamás (1919–1987)
Koncz Sándor (1913–1983)	Vargha Balázs (1921–1996) ⁸
Kontra György (1925–2007)	Vajthó László (1897–1987)

---

⁴ A műhely „törzstagjainak” beszélgetéseire rendre felvetődtek újabb és újabb nevek. Az elv a konszenzusé volt. Több jeles személyiség nem került az elemzés körébe vagy azért, mert hiteles bemutatató személy (kortárs, tanítvány, kutató) nem találtatott, vagy az életmű valamelyik „ágon” a belső viták során nem bizonyult az „abszolútumhoz” közelítő minőségűnek.

⁵ Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az életutak elemzése a kutatás szempontjából másodlagos, hiszen annak célja az abszolút pedagógus jelenség értékelésének elméleti megalapozása (Kiss Endre tollából elkészült egy ilyen összegző elemzés) – elsősorban a munkásságok tanulságai alapján. Mégis joggal vetődött fel a műhelybeszélgetések során a kérdés: van-e a kiszemelt életutakban (származás, tanulmányok, egyéb fontos életesemények) közös, legalábbis hasonló. E pontok megtalálása újabb támpontokat adhat az elméletalkotáshoz. Vagyis az itt bemutatott kutatás szigorúan „alkalmazott kutatásnak” tekintendő.

⁶ A beszélgetések második szakaszának lezárta után került szóba nem kevés vitát kiváltva a cigány szegénysorból íróvá, tanárrá, népművelővé, kultúraszervezővé vált Choli Daróczy József neve is (1939–2018). Az ő életútjának „hozzászámolásával” megnőne a szegénység bugyraiból kitörni képes személyiségek aránya, bár láthatóan nem ez a világ teremtette jellegzetesen az „abszolút pedagógusokat” (URL1). Fontosnak tartom e jegyzetben is jelezni, hogy a teoretikus elemzésekben az ő munkássága nem képezte a gondolkodás tárgyát. E jegyzet mindössze az életutak szociológiai hátterére figyelemmel arra a kihívásra utal, hogy kutatni érdemes későbbiekben: teremthet-e a „szegénysoron” abszolút pedagógus, s ha igen milyen konstellációban.

⁷ Rényi Kató a fentebb említett férje Alfréd nevét viselte a szakmai közéletben.

⁸ Az ifjabb olvasók számára tudatosítjuk, hogy esetükben testvérekről van szó, a kunszentmiklósi református lelkész, Vargha Tamás három fiáról.

Munkásságuk, szakterületük

Összefoglalónkban a nevelésügy, nevelés-oktatás-népművelés tágan értelmezett világának bemutatására törekszünk, jelezvén, hogy az abszolút pedagógusok pedagógusi munkássága is több területen érvényesül. Például Kiss Árpád, Karácsony Sándor, Barcsay Jenő, a Varga (Vargha)-testvérek is kipróbálták hatásukat a közoktatásban, akkor is, ha abszolút pedagógus mivoltuk mégiscsak inkább az oktatásirányításban, felsőoktatásban ragyogott fel, Burchard-Bélaváry Erzsébet is dolgozott óvodában, ám pedagógiai „csúcsteljesítménye” mégis csak a kecskeméti Óvónőképző. Igen sokan fejezték ki magukat a tankönyv műfajában – akár felsőoktatás, akár közoktatás számára (utóbbiban kiemelkedik Kodály Zoltán az Ádám Jenővel írt innovatív énekkönyvvel, illetve Varga Domokos tankönyvsorozata). Médiaszereplésként értelmeztük, ha valaki rádióadások gyakori megszólalója volt szakmai kérdésekben, akkor is, ha nem ez volt a „fő” megnyilatkozási területe, de például a „Szabolcsi Bence tanít”, vagy a Benedek Marcell nevéhez fűződő rádióműsorok kiemelkedőek az életműben is, s jelzik, hogy a modern technológiák a pedagógus megnyilatkozás, pedagógusi intencionalitás új formáit teremtik meg. Cikkeket, szaktanulmányokat is sokan írtak, ifjúságnak szóló újságot szerkesztőként Varga Domokos és Karácsony Sándor jegyezték. Iskolán kívüli intézményként tartjuk számon Vajthó László könyvkiadási programját, melyben ugyan diákok kutatták, szerkesztették, segítettek kiadáshoz (*found raising* tekintetében is) a régi magyar irodalom rejtőzködő emlékeit, de az országos mozgalom túlnőtt közvetlen pedagógiai jelentőségén (a projektmódszer különleges elemeként), s a „profí” könyvkiadás-történet része lett.

1. táblázat: Az abszolút pedagógusok neveléssel-oktatással kapcsolatos működésének színterei

Közoktatás	Barcsay Jenő ⁹ , Báthory Zoltán, Domokos Lászlóné (Löllbach Emma), Hermann Alice ¹⁰ , Karácsony Sándor, Kiss Árpád, Varga (Vargha)-testvérek, Vajthó László
Felsőoktatás	Ádám György, Barcsay Jenő, Báthory Zoltán, Burchard-Bélaváry Erzsébet, Karácsony Sándor,

⁹ Barcsay visszaemlékezéseiben szakiskolai tanárságára nem feltétlenül mint hivatásgyakorlásra emlékezett vissza.

¹⁰ A középfokú óvónőképzésben.

TRENCSÉNYI LÁSZLÓ:
AZ „ABSZOLÚT PEDAGÓGUSOK” ÉLETPÁLYÁJÁNAK NÉHÁNY TANULSÁGA

Felsőoktatás	Kodály Zoltán, Kokas Klára, Kontra György, Kovács Máté, Magyar Imre, Nádasdy Kálmán, Pattantyús Á. Géza, Pető András, Pólya György, Rényi-házaspár, Szabolcsi Bence, Szent-Györgyi Albert, Ujfalussy József, Vajthó László ¹¹ , Varga Tamás
Média (könyv, rádió, sajtó, tévé) ¹²	Ádám György, Burchard-Bélaváry Erzsébet, Barcsay Jenő, Benedek Marcell, Karácsony Sándor, Kiss Árpád, Kodály Zoltán, Kokas Klára, Kontra György, Magyar Imre, Pattantyús Á. Géza, Pető András, Pólya György, Rényi-házaspár, Szabolcsi Bence, Ujfalussy József, Varga (Vargha)-testvérek
Tankönyvírás ¹³ Tankönyvírás	Ádám György, Barcsay Jenő, ¹⁴ Báthory Zoltán, Burchard-Bélaváry Erzsébet, Dienes Valéria, Hermann Alice, Karácsony Sándor, Kodály Zoltán, Kontra György, Magyar Imre, Pattantyús Á. Géza, Pólya György, Rényi Alfréd, Varga Domokos
Iskolán kívüli intézmény, szervezet (kulturális, művészeti, civil stb.)	Dienes Valéria, Karácsony Sándor, Kokas Klára, Nádasdy Kálmán, Sík Sándor, Varga Domokos, Vajthó László
Közművelődés, felnőttoktatás	Ádám György, Karácsony Sándor, Koncz Sándor.
Oktatáspolitikai, művelődéspolitikai közoktatás-fejlesztés	Báthory Zoltán, Hermann Alice, Karácsony Sándor, Kiss Árpád, Kodály Zoltán, Kontra György, Kovács Máté, Szent-Györgyi Albert

(Forrás: az abszolút pedagógusokról folytatott beszélgetésekből szerkesztett tanulmányok)

¹¹ Ide soroltuk őt is, noha élete végén jóformán megtiszteltetésként nyert Debrecenben katedrát.

¹² E táblázatban együtt kezeljük a nyomtatott és az elektronikus médiát, hiszen korfüggő is, hogy kinek melyik médium jutott. Am jellegzetes, hogy kiválasztott személyeink igénybe vették a korszerű technikát, a rádiót – többeknek (Szabolcsi, Benedek stb.) kiemelkedő tudásközvetítő eszközük volt, s nem mellékes, hogy többen (Karácsony, Varga Domokos az ifjúsági sajtó szorgos munkásai voltak.) *Könyvön* nem is elsősorban tudományos közleményeket értünk, hanem legalább ennyre a tudás- és kultúráközvetítő műveket.

¹³ E körben ezúttal nem teszünk különbséget felsőoktatási tankönyv és közoktatási tankönyv között. A lényeg az írásmű pedagógiai-didaktikai célzatossága.

¹⁴ Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk: Barcsay mesternek a *Művészeti anatómia* című tankönyve jelenti a pedagógiai főművét.

2. táblázat: Az abszolút pedagógusok neveléssel-oktatással kapcsolatos működésének szinterei „szakmai” munkásság fókuszában

Irodalomtudomány, bölcsészet, művészettudomány	Benedek Marcell, Dienes Valéria, Kovács Máté, Nádasy Kálmán, Szabolcsi Bence, Ujfalussy József, Vajthó László, Vargha Balázs
Természettudomány	Kontra György, Szent-Györgyi Albert
Matematika	Faragó László, Pólya György, Rényi-házaspár, Varga Tamás
Orvostudomány	Ádám György, Magyar Imre, Pető András ¹⁵
Műszaki tudományok	Pattantyús Á. Géza
Teológia	Koncz Sándor, Sík Sándor
Neveléstudomány	Báthory Zoltán, Domokos Lászlóné (Löllbach Emma), Karácsony Sándor ¹⁶ , Kiss Árpád
Pszichológia, pszichoanalízis	Bálint Alice, Hermann Alice, Kokas Klára, Pető András
Alkotóművészet (zene, tánc, képzőművészet, színházművészet, szépirodalom)	Barcsay Jenő, Dienes Valéria, Kodály Zoltán, Varga Domokos

Az életrajz adataiból

A születési és halálozási adatokból mire következtethetünk? Az életkort illetően szembeszökő a matuzsálemi (nyolcvan, sőt, több esetben a kilencven évet meghaladó) kor az elemzésbe vont személyeknél (mindössze öten haltak meg fiatalon, akár tragikusan alkotó éveik delelőjén, s eléri a húszat a nyolcvanasok–kilencvenesek száma). A hosszú életre két axiómánk is szolgálhat magyarázatul. Hosszú életre van szükség egyfelől arra, hogy egy-egy jelentős életmű megmutatkozzék a maga komplexitásában (véltetően az abszolút pedagógusi pálya nem „üstökös-sors”), másfelől tán joggal feltételezzük, hogy a „kettős szerelem” – a szakma (alkotás) és az értékközvetítés (tanítványok) iránt – fontos életkedv-karbantartó faktor is egyben. (A születési adatokból következik, hogy a vizsgálatra kiválasztott személyek többsége még a Monarchiában szerezte diplomáját, ez

¹⁵ A konduktív pedagógia nevű diszciplína egyedülálló kidolgozójaként a neveléstudomány is számon kell tartsa (Földesi Renátának az Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájában 2019-ben megvédett PhD-dolgozata is ezt igazolja.)

¹⁶ Filozófusként, nyelvtudósként – s persze, szépiróként – is számantartható.

tanulmányaikra, diploma utáni „vándorútjaikra” is hatással volt, a fennmaradók fele-fele arányban diplomáztak a két háború között, illetve után. (Huszonketten még a Monarchiában születtek, a többiek Trianon után. Tizenketten budapestiek – akik élhettek a fejlődő főváros kínálta gazdag szellemi környezet adottságaival –, négyen dunántúliak, kilencen alföldiek, ketten-ketten észak-magyarországiak, erdélyiek, illetve négyen partiumiak, felvidéki három fő.)¹⁷ Öten közülük külföldön, jelesül Amerikában haltak meg – többségük emigránsként. (Kokas Klára kivétel, őt kiküldetése idején érte váratlan betegség, melyből már nem gyógyult fel.) A hosszú életkorból adódik az is, hogy hőseink több „rendszerváltást” éltek meg a forrongó 20. században, s Marx György merész, de emlékezetes példázatával szólva, ez az állandó mozgásban lévő történelmi-társadalmi környezet fokozott kreativitást váltott ki belőlük.

3. táblázat: A vizsgált abszolút pedagógusok családi háttere, származásuk

„Dinasztikus” (jeles ősök)	Bálint Alice ¹⁸ , Benedek Marcell ¹⁹ , Burchard-Bélaváry Erzsébet ²⁰ , Rényi Alfréd ²¹ , Szent-Györgyi Albert ²² , Varga (Vargha)-testvérek ²³
Értelmiségi felmenők	Báthory Zoltán, Dienes Valéria, Domokos Lászlóné (Löllbach Emma), Faragó László, Kokas Klára, Kontra György, Nádasdy Kálmán, Pattantyús Á. Géza, Pető András, Pólya György, Rényi Kató, Sík Sándor, Szabolcsi Bence, Ujfalussy József
Középosztálybeli származás (iparos, gazdász, vasúti alkalmazott, kistisztviselő)	Ádám György, Hermann Alice, Karácsony Sándor, Kiss Árpád, Kodály Zoltán, Magyar Imre, Vajthó László
„Népi”²⁴	Barcsay Jenő, Koncz Sándor, Kovács Máté

(Forrás: az abszolút pedagógusokról folytatott beszélgetésekből szerkesztett, egyelőre kéziratoss tanulmányok)

¹⁷ Ez a viszonylag arányos eloszlás a kiválasztás módszereinek validitását is igazolja.

¹⁸ Édesanyja a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület védelmezője, kiképzője volt.

¹⁹ Benedek Elek fia volt.

²⁰ Nagyjapja, gróf Burchard-Bélaváry Konrád a magyar malomipar fejlesztésében betöltött szerepével hívta fel magára a figyelmet.

²¹ Nagyjapja Alexander Bemát filozófus.

²² Anyai ágon a neves Lenhossék orvosdinasztia leszármazottja.

²³ Anyai ágon felmenőjük volt a debreceni református kollégium történelemszakkönyvtárosa, a püspök Budai Ézsaiás, valamint testvére, a lexikonszerkesztő Budai Ferenc, apai ágon találkozunk a Bolyai Farkas utódaként a marosvásárhelyi református kollégiumban matematikát tanító idősebb Szász Károllyal, Bolyai János barátjával, valamint fiával, az akadémikusként és politikusként is ismert ifjabb Szász Károllyal.

²⁴ Ezt a tartományt bővítendő vetődött fel a vitában a korábban emlegetett Cholai Daróczi József neve és személye.

Persze az értelmiségi megjelölést tágan értelmezzük. Itt tartjuk számon Kokas Klárának a szülőfalu népével egybeforrt kántorcsaládját, Pető András tanítónő édesanyját s Nádasdy Kálmán ügyvéd-banktisztviselő vagy Löllbach Emma (Domokos Lászlóné) bányaiagazgató édesapját is. Bizonyára további finomítás sem lehetetlen, de fogadjuk el, hogy a könyvekkel, (jellemzően sokszor hangszerrel) felszerelt, tudással telt környezet inspiráló hatása meghatározó a gyermek- és serdülőkorban. Szembeszökő a jeles ősokeket számon tartó családok magas száma is. Mint ahogy fontos adat, hogy a szegénysorról, a gyárból, faluvégről nehéz abszolút pedagógussá válni.²⁵

Tanulás, tanulóévek

Szembeszökő már az indulás időszakában, az első diploma, diplomák megszerzése során az az interdiszciplinaritás, mely legalábbis nyitottságot jelez több szakmaiság irányába. Az alábbi felsorolásban a *legfeltűnőbb együjtjárásokat* mutatjuk be.

Bálint Alice – matematika, jog, pszichológia
Dienes Valéria – matematika, fizika, filozófia, esztétika
Faragó László – mennyiségtan, filozófia, természettan, zene
Hermann Alice – pszichológia, filozófia és esztétika
Kodály Zoltán – magyar–német bölcseztan, zeneakadémia
Kokas Klára – ének-karvezető, pedagógia, pszichológia
Kontra György – orvos, tanár, filozófia, politikai gazdaságtan
Pető András – orvos, pszichológia, irodalom, filozófia
Pólya György – jog, irodalom, filozófia
Rényi Alfréd – matematika, bölcseztan
Szabolcsi Bence – jog, irodalomtörténet, filozófia, zene
Szent-Györgyi Albert – orvos, kémia, fizika, biokémia
Ujfalussy József – görög–latin, esztétika, zene
Vargha Balázs – teológia, bölcseztan
Vajthó László – irodalom, bölcseztan

---

²⁵ További elemzésre vár ez utóbbi szabályszerűség. Vajon milyen fejlődéslelektani és szociológiai magyarázatai lehetnek ennek? Persze, nyilvánvaló, hogy a XX. század viszonyai közepette hányatott értelmiségi sors sem kínált könnyű kiemelkedést, státuszstabilitást megannyi esetben, de a családi kultúra szocializációs hinterlandja mégiscsak több esélyt kínált. A szegénysorról való kitörésnek, feltörésnek voltak művelődéspolitikailag támogatott periódusai, ám ezek éppenséggel nem a „két fronton” magasan teljesítő személyiség fejlődésének voltak kedvezőek. Vagy a „néptanítói” sors kínálkozott inkább megannyi tehetséges falusi gyermeknek e pálya megannyi, olykor kiegészítő-céljéshöz vezető, olykor a szegénysorsban visszahúzó kihívásaival, vagy az alkotóművészi, tudósi üstökös-sors, mely nehezebben találkozott minőségi pedagógiai hitvallással.

Különböző korok különböző lehetőségeket kínáltak *külföldi tanulmányutakra*. Mászt jelentett ez a Monarchia világában, a békeidőkben, mászt a két háború közt, s megint mászt a hidegháború idején. Az életrajzokból igen sok „informális” tanulmányutat, külföldi tapasztalatszerző utazást olvashattunk ki. A formális életrajzok mindenesetre az alábbiakról jegyzik fel a formális külföldi tanulást, a célországok egyben a tanulmányút történelmi-politikai idejére is utalnak. Ne feledkezzünk meg Kodály gyűjtőútjairól; Kiss Árpád és Báthory Zoltán szakmai kiteljesedésében kulcsszerepet játszanak a lehetővé vált nyugati utak, nemzetközi kapcsolatok (túl előbbi ifjúkori franciaországi útjain), nemkülönben Ádám György is Amerikában tette teljessé nemzetközi hírű élettani tudását.

Ádám György – Szovjetunó (Leningrád)
Barcsay Jenő – Franciaország (Párizs)
Bélaváry-Burchard Erzsébet – Ausztria (Bécs), Hollandia
Dienes Valéria – Franciaország (Párizs)
Domokos Lászlóné (Löllbach Emma) – Nyugat-Európa
Koncz Sándor – Svájc (Bázel), Nagy Britannia, Skócia (Glasgow),
Németország (Berlin)
Pattantyús Ábrahám Géza – Németország, Anglia, Belgium, Egyesült Államok
Pető András – Ausztria
Rényi Alfréd – Szovjetunó (Leningrád)
Rényi Kató – Szovjetunó (Leningrád)
Szabolcsi Bence – Németország (Lipcse)
Szent-Györgyi Albert – Németország, Hollandia
Vajthó László – Ausztria (Graz), Németország (Jéna), Franciaország (Párizs).

Üldözés, zaklatás, hányattatások

4. táblázat: A vizgált abszolút pedagógusok üldöztetéseire vonatkozó fő adatok

1. Az I. világháború, forradalmak, fehérterror	Barcsay Jenő – nyomor Benedek Marcellt megfosztják állásától Burchard-Bélaváry Erzsébet – zsidóüldözés miatt munkahelye bezár Dienes Valéria – emigrációba menekül Karácsony Sándor – kimenekül a háborúból Pólya György – katonaszökevény lesz Szent-Györgyi Albert – katonaszökevény, meglövi magát
2. Két háború közt, s a vézskorszak	Bálint Alice – zsidó származás miatti üldöztetés Farágó László – zsidó származás miatti üldöztetés Karácsony Sándor – bujkálás, rendőri felügyelet

TRENCSÉNYI LÁSZLÓ:
AZ „ABSZOLÚT PEDAGÓGUSOK” ÉLETPÁLYÁJÁNAK NÉHÁNY TANULSÁGA

	Kontra György – kis híján lelövik Magyar Imre – zsidó származás miatti üldöztetés Pető András – zsidó származás miatti üldöztetés Pólya György – emigráció, zsidó származás miatti üldöztetés félelme miatt Rényi Alfréd – zsidó származás miatti üldöztetés Szent-Györgyi Albert – bujkálás
3. Háború után, ötvenes évek	Domokos Lászlóné (Löllbach Emma) – megszűnik a munkahelye (államosítják az iskolát) Faragó László – kizárás a pártból ²⁶ Faragó László – megszűnik a munkahelye Karácsony Sándor – elbocsátás, nyugdíjazás Kiss Árpád – megszűnik a munkahelye Kiss Árpád – internálás Kokas Klára – származása miatt lerontott vizsgajegy Koncz Sándor – hadifogság, internálás Kontra György – megszűnik a munkahelye Pető Andrást nem veszik fel az MTA-ba Sík Sándor – MTA-ból kizárás Szent-Györgyi Albert – emigrációba kényszerül Varga Tamás – megszűnik a munkahelye Varga Domokos – kizárja a párt
4. 1956 után	Faragó László – száműzetéssel felérő külföldi kiküldetés Kontra György – eltanácsolás Varga Domokos – börtön

(Forrás: az abszolút pedagógusokról folytatott beszélgetésekből szerkesztett, egyelőre kéziratos tanulmányok)

Végül, de nem utolsó sorban jellegzetesnek mondható a vizsgált abszolút pedagógusok életútjában az üldöztetés, zaklatás. Ebben nem csupán, vagy nem is annyira, nem is feltétlenül nonkonformista kreativitásuk játszott szerepet, sokkalta inkább – az adott, hosszabb-rövidebb történelmi időben üldözött – származásuk, világnézetük. Diktatúrák, politikai önkény próbálta meg keresztelni hosszabb-rövidebb időre pályájukat. A vizsgált személyiségek többsége „felszabadulásuk” után lényegében töretlenül folytatta munkásságát – akár új helyzetben is (sőt, például Koncz Sándornak éppen az internálás idején és helyén, egy zempléni faluban virágozik ki népművelői, közösségszervezői aktivitása).

Tömörebben: négy emigráció, tíz politikai okból megszűnt munkahely, állás (a négy történelmi periódus [1. Az I. világháború,forradalmak fehér terror 2. Két világháború közt, a vészkorszak, 3. Háború után ötvenes évek, 4. 1956 után]

²⁶ Az ifjabb olvasók számára tudatosítjuk, hogy az 1948-as politikai fordulat után egyeduralomra kerül ún. állampártrol (Magyar Dolgozók Pártja) van szó. A rendszer jellegzetessége volt, hogy a kizárás egzisztenciális fenyegetettséggel járt, s az is, hogy a tisztogatásoknak gyakran az eszméhez hű, próbált kommunisták is áldozataivá váltak.

szerint 2–0–7–1 személy), tizenegy szabadságkorlátozás (munkaszolgálat, internálás, hadifogság, rendőri felügyelet, börtön) – a négy történelmi periódus szerint 0–7–3–1 személy esetében). Azt kell mondanunk, hogy ez a lépték talán a társadalom egészéhez mérten felülreprezentálnak mutatkozik – nyilván jellegzetes korokban jellegzetes a kényszer is – a vészkorszakban többen (zsidó) származásuk miatt szenvednek üldöztetést, a hidegháborús és az 1956 utáni konszolidációs időszakban a (vélt vagy valódi) politikai állásfoglalás miatt, erőteljesebben érvényesült a kreatív szellem devianciaként való megbélyegzése.

Összefoglalásul

Az életrajzokból, visszaemlékezésekből kigyűjtött információkból az alábbi jellemző jegyek állapíthatók meg: Az abszolút pedagógus attribútumához tartozik, hogy minden küzdelmével együtt sikeres ember, mindkét kánon emlékezte számon tartja.

Szabályszerűség mutatkozik abban, hogy az abszolút pedagógus alapjában véve jellemezhető a boldogság fogalmával is. Jellegzetes, hogy megéli a boldogságot (valójában az önelfogadás és a „küldetés” sikerének harmóniáját) mindkét (több) tevékenységében. Az esetek többségében komplex (korántsem egységesként) leírható értékvilág {a nemzet, a transzcendencia, a globális humanizmus s a szociális elkötelezettség dimenzióit/horizontjait tételezve e körben} megjelenítője és közvetítője (továbbfejlesztője). Általában de nem feltétlenül egyszerre: hagyományörző és innovátor.

Részben szakmaiságtól függetlenül is szinte szükségszerű, hogy konfliktusba keveredik kisebb-nagyobb körben (ugyan üldöztetéseit alapvetően nem a küldetésből, sokkal inkább sorshelyzetéből, származásából, osztályhelyzetéből adódnak). Nem feltétlenül, de az új generációk iránti elkötelezettség gyakran társul szociális elkötelezettséggel, gyakran túllép a konkrét (gyermek, ifjú) célcsoporton, megjelenik az élethosszig tartó tanulás (Lifelong Learning, LLL) gondolata és gyakorlata.

A pedagógiai küldetéstudat és alkotói hitvallás járhat az egész életműre vonatkozóan konstansan együtt, a hangsúly az életműben pulzálhat, s előfordul rendkívüli esetben, hogy a pedagógiai küldetés jóformán öntudatlan marad, az önismeretben, énképben való manifesztációja szegényesebb.

Felhasznált irodalom

KISS E. – HUDRA Á. (szerk.) (2016): *Abszolút pedagógusok*. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest

URL1:http://www.romnet.hu/kikicsoda/choli_daroczi_jozsef/75

Az életutakat, munkásságokat külön-külön bemutató, elemző tanulmányok, műhelybeszélgetés-jegyzőkönyvek az *Abszolút pedagógusok* című kötet sajtó alatt álló, új, bővített kiadásában olvashatók.